

Összevont zsoltárversszakok a mai magyarországi református énekeskönyvben*

Megjelent: Sárospataki Füzetek. XVI. évf. 2011. Első szám. 45-58.

Szenci Molnár Albert zsoltárfordításainak (1607), jól tudjuk, mind az egyházi énekkincsben, mind a magyar irodalomban kivételes a jelentősége. „SOKAN ELHALLGATTAK MÁR. Szenci Molnár Albert... még mindig énekelte a századokat”.¹ A zsoltárok, zsoltárversek, illetve ezek többségének szövege: fohásza, kérése, panasza, dicsőítése, hálaadása minden ember szívéből szólhat ma is. Számos Szenci Molnár-zsoltárfordítás a magyar protestánsok, főleg a reformátusság egy jó részének lett ünnepnap, mindennapi éneke; nagy hatása volt irodalmunkra, s a beszélt nyelvbe is beépültek egyes szavai, kifejezései. A Szenci Molnár-féle zsoltárok mint egy a mai napig (ha a gyakorlatban nem is teljességgel) használt vers- és énekegyüttes szintén kivételes jelentőségű.

Mindezek hangsúlyozása mellett látnunk kell azonban azt is, hogy a 19. és a 20–21. század változásai közepette a Szenci Molnár-féle zsoltároknak teljes terjedelmében és változatlan szöveggel való szerepeltetése egy általánosan használt népénekeskönyvben különböző problémákat is felvet(ett). S ezek a kérdések ma ugyancsak aktuálisak, az egyházi szaksajtó és tudományosság szintén szóvá teszi őket, s a készülő liturgiai, énekeskönyvi reform kapcsán is előtérbe kerülnek. A zsoltárok, illetve az egyes versszakok között ugyanis vannak olyanok, amelyek tartalmilag igen erősen és/vagy részletezően kötődnek az ószövetségi zsidósághoz, vagy vannak például bosszúzsoltárok, amelyek a mai keresztyén felfogástól idegenek, s a szövegekben elavult, avagy félreérthető, magyarázatra szoruló szavak, szóalakok szintén előfordulnak.² Úgyhogy református népénekeskönyvek különböző változataiban és kiadásában a szövegeken korábban is végrehajtottak kisebb-nagyobb módosításokat, vagy elhagytak, illetve nem ajánlottak éneklésre bizonyos zsoltárokat, versszakokat. Már Csomasz Tóth Kálmán, a mai magyarországi, az 1948-as, „fekete” énekeskönyv³ fő összeállítója, aki tudvalevőleg a Szenci Molnár-zsoltároknak ebben való lehető megtartása mellett állt, az énekeskönyv előszavában (ez név nélküli) így ír: „A nagyon részletező avagy más okból gyülekezeti istentiszteleti használatra nem alkalmas, vagy félremagyarázható versszakokat ebben a kiadásban elhagytuk, de sorszámaikat jeleztük.”⁴ Ugyanő a jugoszláviai magyar református énekeskönyv második kiadásáról szóló ismertetésében⁵ hiányolja ugyan, hogy egyes zsoltárstrófák elmaradtak (az első kiadásban⁶ mind az 1425 vers benne volt, a másodikban csak 615 van), de egyfajta redukálást nem kifogásol: „Egészében azonban mi is elkerülhetetlennek, sőt a meghagyott versek érdekében állóknak tartjuk a többféle okból mai

---

*Nyelvi és Művelődéstörténeti Adattár 99. Készült *A szöveghagyományozódás kérdései a magyar nyelvtörténetben* c. OTKA-tervmunka (K 69093) keretében és támogatásával.

¹ Sütő András, *Engedjétek hozzám jönni a szavakat*. Kritérion, Bukarest, 1977. 153.

² Mindezekről legutóbb bővebben I. A. MOLNÁR Ferenc, *Szenci Molnár Albert zsoltárainak nyelvi problémái a református énekeskönyvben*. Egyháztörténeti Szemle, 10(2009)/3, 56–69 (irodalommal).

³ L. *Énekeskönyv magyar reformátusok használatára*. Budapest, Kávin Kiadó, a Magyarországi Református Egyház kiadása, 1995 (és különböző korábbi és későbbi kiadások; az első kiadás: 1948).

⁴ *Énekeskönyv...* (lásd 3. lábjegyzet) 7.

⁵ *Énekeskönyv református keresztyének használatára*, Szabadka, 1971.

⁶ *Jugoszláviai (délvidéki) református énekeskönyv*, Subotica, 1939.

gyülekezeti éneklésre nem alkalmas zsoltárversek elhagyását.”⁷ Ami pedig az énekeskönyvünkben lévő esetenkénti szövegmódosításokat illeti, az alaposabb vizsgálat azt mutatja, hogy ezeknek tartalmi és egyéb okai is lehetnek, a számuk pedig a vártnál nagyobb, nem csak annyi „amennyit a ritmikus dallamok az énekbéli hangsúlyozás miatt megköveteltek” – mint ahogy az előszóban olvashatjuk.⁸

Az alábbiakban – rövid kommentárral – a kimaradt strófáknak egy kis és sajátosan kombinált részével foglalkozom, mégpedig azokkal az esetekkel, amelyekben a kihagyás úgy jelentkezik, hogy általában két versszak egy-egy fele össze van vonva. Ezek az összevonások az énekeskönyvnek a hiányzó strófákra utaló jelzéseiből nem derülnek ki világosan. Egyébként Fekete Csaba egy átfogó tanulmányában a hiányzó versszakokról – az 1948-as kiadásban összevont strófákkal külön ő sem foglalkozik – tanulságos táblázatszerű (s némileg még pontosítható) kimutatást is készített, mégpedig a meghatározó jelentőségű 1808-as és 1877-es énekeskönyvek hasonló gyakorlatával összevetve. Mindhárom énekeskönyvben sok az azonos elhagyott versszak, s a korábbiak jóval több zsoltárt, strófát nem javasoltak éneklésre vagy hagytak el, mint a mai, 1948-as.⁹ Mint Csomasz Tóth írja, a mai énekeskönyvben 1052 strófa van¹⁰, ami az összesnek közel 74 %-a. Megjegyzem még, hogy az énekeskönyvből véletlenül kimaradt a 86/9 elhagyásának és a 118/13–14 részbeni elhagyásának, illetve összevonásának a jelzése, a dicséretek között pedig egyszer van jelezve kihagyás: 263/6–8, 11,–14, 16–17. Ez az ének ugyanis nem más, mint a Kodály Zoltán által a Psalmus Hungaricusban feldolgozott Kecskeméti Vég Mihály átköltötte 55. zsoltár.

Az összevont strófákkal azért is foglalkozhatunk, mert a láb- vagy végjegyzetbe (mértékkel) tehető szó- és kifejezés-magyarázatok, a kisebb szövegmódosítások, s a pusztán versszakkihagyások mellett egy leendő református népénekeskönyv a – ritkán előforduló – versszakösszevonások problémájával is szembetalálhatja magát. E kérdés, módszer megítélésakor, esetleges jövőbeli (igen szűk körű) alkalmazásakor pedig szükséges, hogy tisztában legyünk a mai állapottal, annak tanulságaival. Lentebb kurzív szedéssel jelzem az eredeti szövegből való kihagyásokat, és rövid kommentárral külön kitérek az összevonásokra. Szükség szerint a környező versszakokból is közlök, az első strófát és fölötte a zsoltársummákat mindig. A summák közül az eredeti, a Szenci Molnár-féle áll elől, alatta kurzív betűkkel az énekeskönyvben lévő. A summákat az énekeskönyv mind megváltoztatta, a mai használókra gondolva többnyire általánosabb értelmű és rövidebb a megfogalmazásuk, s olykor a revideált Károlyi-féle fordítás (1908) hatását mutatják. A summák tartalma szintén befolyásolhatja, hogy milyen versszakok hagyhatók el, és viszont.¹⁰ Magát az összevont versszakot is közlöm, mégpedig ezt nyilvánvalóan az énekeskönyvből. – Az összevont zsoltárversek és szövegkörnyezetük a következő:

---

⁷ *Hagyomány és haladás. CSOMASZ TÓTH Kálmán válogatott írásai.* Szerk., sajtó alá rend., utószó BÓDISS Tamás. Bp., Cantio Bt., 2003, 641. Ue. lásd még: *Református Egyház*, 25(1973), 63–66.

⁸ Említett OTKA-tervmunkánk keretében egy korábbi egyetemi diákkörösömmel és szakdolgozómmal, OSZLÁNSZKI Évával készítünk is egy komplex, kommentált összevetést Szenci Molnár eredeti és az énekeskönyvben lévő zsoltárszövegei között, s összeállítottunk egy, a hiányzó versszakokat jelölő anyagot is. (Református hittant tanuló diákok és gyülekezeti tagok között pedig pl. arról készültek felmérések, mennyire értik a zsoltárok már elavult vagy megváltozott jelentésű szavait, melyek a kedvenc egyházi énekeik; stb.) Ezekre is vö. A. MOLNÁR, *i. m.* 59–60.

⁹ Lásd FEKETE Csaba, *A genfi zsoltárok elterjedése hazánkban.* In: *Kálvin időszerűsége. Tanulmányok Kálvin János teológiájának maradandó értékéről és magyarországi hatásáról*, Szerk. FAZAKAS Sándor, Bp., Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 2009, 222–227.

¹⁰ Szenci Molnár Albert zsoltárfordításainak szövegét (egy-két sajtóhiba javításával) a következő – a helyesírást, a betűalakokat részben modernizáló, de a hangalakot megtartó – kiadás szerint idézem: *Szenci Molnár Albert – Zsoltárok. Elektronikus könyv a „szerző” életútjával, valamint Sz. Molnár Albert zsoltárfordításaival*, Könyv-e.hu elektronikus könyvtár: www.könyv-e.hu.

XI. ZSOLTÁR

C. M. (Clément Marot)

Dávidnak panasza az Saul ellen.

Kishitűség ellen.

1. Az Istenben bízom jó reménséggel,
Miért szóltok hát ígyen lelkemnek?
Hogy én az ti hegyetekről fussak el,
És mint egy madár, messze röpjek?
Mert az kegyetlenek íveket szerzik,
Hogy az tiszta szívököt meglőjjék?
Már az nyilakot az idegben vetik.

2. *De véghez nem vihetik ők ez dolgot,
Megromlanak igyekezetekben,
Mert az hív ember vajjon s' kinek ártott?*
Az Istennek temploma mennyekben,
Ottfönn vagyon szent széki, melyből széjjel
Szemei mindent néznek élessen,
Földi népet is megnézell és szemlél.

3. *Az Isten megpróbálja az igazat,
És gyűlöli az erőszaktevőt
Az káromlókra záporessőt bocsát,
Rájok döjt tüzet, kénköves essőt,
Az istentelenekre háborút ejt,
És nagy szélvésszel itatja őket,
Fejekre szörnyű forgószelet buréjt.*

4. Mert ő igaz, és igazságot szeret,
És kedves orcát mutat azoknak,
Kik igazságban rendelik élteket.

A 4. versszak az énekeskönyvben a 2.-ban kihagyott sorok helyére, a 2. versszak elejére került. Jelölés: „3–4. – – –” [kimaradt]. Az összevont versszak:

2. Mert igaz ő, és igazságot szeret, És kedves orcát mutat azoknak, Kik igazságban rendelik élteket. Az Istennek temploma mennyekben, Ott fenn vagyon szent széke, melyből széjjel szemei mindent néznek élesen, Földi népet is megnézell és szemlél.

Az összevonás nem szerencsés, mert az 1. és 2. strófa között logikátlan okhatározói viszony jött létre (*Mert...*). S a lezáró, általánosabb jellegű megállapítás is elmaradt. Ritmikai okokból az első sorban szórendcsere van (*ő igaz* → *igaz ő*).

XLI. ZSOLTÁR

T. B. (Théodore de Bèze)

Dávid előszámlálja betegségét és egyéb nyavalyáját.

Hűtelen barátok ellen.

1. Bódog, azki az nyavalyást híven
Szánja ínségében,
Mert szükségében ötet ismétlen
Megmenti az Isten,
Megtartja éltét, és ez országba
Lesz jó állapotja,
Ellenséginek kivánságában
Nem adja markában.

2. Fájdalmában az Isten megtartja,
Szépen fölgyógyítja,
Betegágyát fordítja örömré
És jó egészségre.
Azért így szólok néked, Istenem:
Kegyelmezz meg nékem,
Gyógyítsd meg, Uram, én betegségem,
Mert igen vétkeztem.

...

A 3–5. strófákban a zsoltáros az ellenségeire panaszkodik, ez az énekeskönyvből kimaradt.
(Ez nem azt jelenti, hogy minden ilyen jellegű versszak kimaradt.)

6. *De hozzám jó kedvedet esmerem,
Ezen is jól értem,
Mert ellenségemnek oka nincsen,
Hogy rajtam örvendjen.*
Tisztaságomban engem megtartasz,
És megszabadítasz,
És szemeid eleiben állatsz,
Örökké el nem hagysz.

7. Áldott légy, Izráelnek Istene,
Most és mindörökké.
Szent neved dicsírtessék mindenben,
Ámen, és úgy legyen.

Az énekeskönyvben a 6. versszak megmaradt második fele és utána állva a rövidebb 7. vers
össze van vonva és 6–7-nek jelölve. Az összevont 6–7. versszak:

Tisztaságomban engem megtartasz, És megszabadítasz, És szemeid eleibe állatsz, Örökké el nem hagysz. Áldott légy, Izraelnek Istene, Most és mind örökké! Szent neved dicsértessék mindenben, Ámen és úgy legyen!

Az ellenség szidását részletező 3–5. versszak kimaradt, ami helyeselhető. Így a 2. és a 6–7. versszak kapcsolódása ugyan nem gördülékeny, de elfogadható. A dicsőítő lezárás pedig megmaradt, ha nem is külön versszakban.

XLV. ZSOLTÁR

C. M.

Jövendölés az Krisztusról úgy mint az ő gyülekezetinek vőlegényéről.

Az Isten Felkentjének menyegzője (dicsősége).

1. Egy szép dolgot hoz elő az én szívem,
Az dicső királyról lesz éneklésem,
Kit nyelvem megdicsér szép cifrával,
Mint egy deák az író pennával:
Sokkal szebb vagy te minden embereknél,
Mindent föllyülműlsz te szép termeteddel,
Ajakidnak nagy ő kedvessége,
Mert megáldott az Isten örökké.

...

A 2. és a 3. versszak (ezeket csak én hagytam ki), és az énekeskönyv által is elhagyott 5–7. strófa a király és környezete szépségét részletezi.

4. Az igazságot te igen szeretöd,
Az hamisságot viszontag gyűlölöd,
Azért az Isten mindenekfelett
Víg olajjal megkenett tégedet.
*Mirha és áloés szag jó ruhádról,
Cásiaillat üt ki kamarádból,
Elefánt-tetemes palotádban
Néked mindenek szolgálnak vígan.*

...

8. *Az te elhagyott szüleid helyében
Magzatokat ád tenéked az Isten,
Kiket helyheztetsz nagy méltóságban,
Fejedelmekké téssz sok országban.*
Az te nevedet mindenkor hirdetem,
Nemzetségről nemzetségre beszéllem,
És minden maradéki ezeknek
Tégedet mindörökké dicsérnek.

Az énekeskönyvben a 4. versszak 2. fele helyére a 8. vers 2. fele van téve. A kihagyások így vannak jelölve: 5–8. – – –. Az összevont versszak:

4. Az igazságot te igen szereted, A hamisságot viszontag gyűlölöd, Azért az Isten mindenek felett Víg olajjal megkenett tégedet. A te nevedet mindenkor hirdetem, Nemzetségről, nemzetségre beszélem: És minden maradéki ezeknek Mindörökké tégedet dicsérnek.

A kihagyások nem törik meg az így általánosabbá formált mondanivalót, a zsoltárszöveg folyamatosságát; egy részletező, a királyt és menyasszonyát magasztaló bővebb leírás marad el.

LXX. ZSOLTÁR

T. B.

Jövendölés az Krisztus szenvedéséről az Dávid személye által, ki őtet ábrázolta. Melly jövendölés ezen igékkel vagyon az negyvenedik zsoltár végében.

Uram, ne késlekedjél!

1. Siess, ments meg, Uram Isten,
Mert benned bízom teljes szívvel,
Azért hamar légy segítségemmel,
Minden ellenségim ellen.
Azkik törnek én életemre,
Mind megszégyenítessenek,
Kik nyavalyámon örülnek,
Térjenek meg nagy szégyenekre.

2. *Szégyennel legyen futások,
Azkik szidalmaznak engemet,
És reám kiáltnak héhéhet,
Gyalázat legyen jutalmok,
Hogy azok benned örvendjenek,
Kik segedelmedet várják,
És magokat reád bízzák,
Mondván: Dicsőség az Istennek.*

3. Én nyomorult szegény vagyok,
Tarts meg azért, óh, én Istenem!
Mert csak te vagy én segedelmem,
Ne késsél, mert majd elfogyok.

Az énekeskönyvben a 3. versszak lett a 2. első fele. A 3. vers hiányzónak van jelölve: 3. – – –.

Az összevont versszak: 2. Nyomorult és szegény vagyok, Tarts meg azért, ó én Istenem, Mert csak te vagy én segedelmem: ne késsél, mert majd elfogyok! Hogy azok benned örvendjenek, Kik segedelmedet várják És magukat reád bízzák, Ezt mondván: dicsőség Istennek!

A 2. versszak első felét nyilván a zsoltárban ma különösnek ható *héhéhé* indulatszó miatt iktatták ki (Ez a forma egyébként lehet első adatolt szóalak-előfordulás is.), valamint azért, mert az előző vers második fele hasonló gondolatot fejez ki. Így viszont az „új” 2. versszak első és második fele stilisztikai zökkenővel kapcsolódik.

CXV. ZSOLTÁR

C. M.

Könyörgés az megszabadításért és vigasztalás az bálványimádó ellenség ellen.

Egyedül Istené a dicsőség.

1. Nem nekünk, Uram, nem nekünk engedd,
Hanem Nevednek adj dicsőséget
Kegyessé igazságodért,
Mint csúfolnának az pogány népek,
Mondván: hol vagyon az ő Istenek,
Ki megmentené őket?

2. De az mi Istenünk erejével
Valamit akar, mindent megmível
Mind mennyen és ez földön:
De sok bálványok az pogányoknak
Aranyból, ezüstből csináltattak
Embereknek kezekben.

3. Szájok vagyon nekik, de nem szólnak,
Szemek vagyon, de semmit nem látnak,
Nincs elevenség benne,
Fülök vagyon, de mégis nem hallnak,
Orrok is vagyon, de nem szagolnak,
Szagot ők nem érznek.

4. Kezek vagyon, de semmit nem fognak,
Lábok is vagyon, mégsem járhatnak,
Nem szólnak ő torkokval.
Hasonlók ezekhez, kik ezeket
Csinálják, és kik tisztelik őket,
Egyenlők egymással.

5. De te, Izráel, Istenben bízzál,
És az Úr Istenhez ragaszkodjál,
Ő paizsod tenéked:
Áronnak háza Istenben bízzál,

Az nagy Istenhez ragaszkodjál,
Ő megsegíthet téged.

...

Az 6–9. versszakokat, amelyek szintén az istenfélőket szólítják fel Istenben való bizodalomra, itt kihagytam. Az ószövetségi alvilágképet (= Seol, Hades) tükröző utolsó, 9. versszakot az énekeskönyv is elhagyta.

Az énekeskönyvben a 4. vers első része, a 3. vers 2. része lett, a 4. vers kihagyottnak van jelölve: 4. – – –. Az összevont versszak:

3. Szájuk vagyon nekik, de nem szólnak, Szemük vagyon, de semmit nem látnak: Nincs elevenség bennük. Kezüik vagyon, de semmit nem fognak, Lábuk is vagyon mégsem járhatnak, Nem szól az ő nyelvük.

A bálványok leírása le van rövidítve, és a 4. versszak nehézkes szövegű vége elhagyva. A zsoltár szöveg folyamatos maradt. Ugyanakkor a 3. és 4. versszak a bálványoknak a régi egyházi irodalomban is többször szereplő részletező leírása, erejük, érzékelésük hiányának bemutatása. Mint egyfajta szövegegységet ezért nem szerencsés megrövidíteni, összevonni, inkább vállalni kellene a szöveg sajátos és régies voltát. Ha elhagyásra kerülne sor, akkor az egész 3–4. versszakot lenne jobb mellőzni.

CXVIII. ZSOLTÁR

C. M.

Tanúság az Dávid királynak és az Krisztusnak országáról.

Isten népének örömeke. (Templomszenteléskor.)

1. Adjatok hálát az Úrnak,
Mert nagy az ő kegyessége,
És nagy volta szent irgalmának
Megmarad most és örökké.
Izrael, bátorsággal mondjad,
Hogy megáll kegyelmessége,
Irgalmas voltárúl azt valljad,
Hogy megmarad mindörökké.

...

12. Ez jeles napot ő magának
Készítette az Úr Isten,
Azért ez nap jelenvoltának
Vigadjunk, minden örvendjen.
Uram, kérlek, hogy megőrizzed
Ez te királyodat mostan,
Bírjad és szerencsésé tegyed
Mindennemő dolgaiban.

13. Áldott azki az Úr nevében

Eljöve nagy dicsőséggel,
Áldunk, dicsérünk egyetemben
Az Úrnak háza népével.
*Erős az Isten, azki minket
Ígyen megvilágosíta.
Az föláldozandó ökröket
Kössék az oltár szarvára.*

14. *Te vagy az én erős Istenem,
Téged örökké tisztellek,
Te vagy jó Istenem énnékem,
Kit én szüntelen dicsérek.*
Adjatok hálát ez nagy Úrnak,
Mert nagy az ő kegyessége,
És nagy volta szent irgalmának
Megmarad most és örökké.

Az énekeskönyvben a 13. versszak második fele a 14. második fele lett, a 13. vers második és a 14. első része pedig kimaradt. A kihagyás és az összevonás nincs jelölve. Az összevont (utolsó) versszak:

13. Áldott, aki az Úr nevében Eljöve nagy dicsőséggel! Áldunk dicsérünk egyetemben Az Úrnak házanépével! Adjatok hálát e nagy Úrnak, Mert nagy az ő kegyessége, És nagy volta szent irgalmának Megmarad most és örökre!

A zsoltár végén lévő versszakkihagyás és -összevonás elfogadható. Elmarad az ököráldozatra való utalás (is). Ezt az szintén indokolhatja, hogy a Bibliában itt a szöveg értelmezése vitatott. „**Zsolt 118** Hálaadó zsoltár az ellenségtől való szabadulásért. Sokféle értelmezése közül három szerzett legtöbb támogatót (de részleteiben sok különbséggel)... 118:27 *ő világosított meg minket.* A papi áldás visszhangja (lásd 4Móz 6:25). *Kötelekkel kössétek.* Nyilván a hálaadó áldozat liturgiájának betetőzésére szólít (lásd 3Móz 7:11–21), bár mások szerint a szent sátor ünnepének liturgiájáról van szó.”¹¹ Illetve: „Az *ő adott nekünk világosságot* kifejezés a papi áldásra (4Móz 6.25) emlékeztet. A 27b. v. jelentése – nem egyértelmű – semmi bizonyítékunk a benne leírt gyakorlatra. Ezért valószínűbb a másik értelmezés: „ágakkal a kezetekben álljatok be az ünnepi menetbe (körtáncba) az oltár szarvaihoz.”¹² Az *örökké* szóalak helyett az *örökre* használata jobbá teszi a rímet. A zsoltár mondandója és lezárásának hangulata lényegében változatlanul megőrződik. Az énekeskönyv summájában a (*Templomszenteléskor.*) megjegyzés elhagyandó, mert a zsoltár több értelmezése közül csak az egyik az, amelyik a zsoltárt a fogságból való szabadulásnak a lerombolt első után épített második Templom felszentelésekor történő megünneplésével kapcsolja össze. A *Templomszenteléskor* megjelölés névelő vagy közelebbi meghatározás nélkül különben is pontatlan, mert a zsidóknak csak Jeruzsálemben volt egy (a) templomuk (Templomuk).

---

¹¹ Magyarázatos Károli Biblia... Az Új Nemzetközi Bibliafordítás (NIV) Study Bible (1995) magyarázataival és mellékleteivel. Főszerkesztő Kenneth L. BARKER. Veritas Kiadó, Bp., 2001, 857–858. (A magyarázatok magyarra vannak fordítva.)

¹² Biblia... magyarázó jegyzetekkel ... A Stuttgarter Erklärungsibibel (1992) magyarra fordított magyarázó jegyzeteivel. A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Bp., 1996, 695.

CXXVIII. ZSOLTÁR
C. M.

Tanúság az isteni félelemről.

Az istenfélő házában áldás van.

1. Bódog az ember nyilván,
Ki az Istent féli,
Ő utaiban járván,
Ösvényit kedveli,
Mert magadat táplálsz
Kezed munkájával,
Isten megáldja dolgod,
Lát jó állapotban.

2. Feleséged házában
Mint az szőlővessző,
Gyümölcsöt szépet hozván,
Ha eljő az idő.
Meglátod gyermekidöt
Te asztalod körül,
Renddel, mint olajvesszőt,
Kikben szíved örül.

3. Ez igen szép ajándék,
Kit az Isten enged
Az őbenne hívőknek,
Azkiket ő szeret:
*Ő megáldja éltedet
Az Sion hegyéről,
Sok jóval lát tégedet
Az Jeruzsálemből.*

4. És végre te meglátod
Fiadnak fiait,
Izráelnek csudálsz
Nagy szép békeségit.

Az énekeskönyvben a 4. versszak a 3. vers 2. fele lett, a 4. vers kihagyottként van jelölve: 4. –
–. Az összevont strófa:

3. Ez igen szép ajándék, Mit az Isten enged Az őbenne hívőknek, Akiket ő szeret. És végre te meglátod Fiadnak fiait, A Sionnak csudálsz Nagy szép békeségit.

Az összevonással a mondanivaló lényege nem változott, de jobban vonatkoztatható az éneklőre (a kimaradt részben említik Jeruzsálemet, az énekeskönyv szövegében pedig Izráel a az általánosabb értelmű Sion-nal helyettesítődik).

CXXXIII. ZSOLTÁR

T. B.

Tanúság az egyenességről és békeséges egyességről.

A testvéri egyetértés áldása.

1. Imé, melly jó és melly nagy gyönyörűség
Az atyafiak közt az egyenesség!
Ha békével együtt laknak!
Mint az balzsamolaj, ők olyanok,
*Az melly jószagú és igen kedves,
Kitől Áron feje nedves.*

2. *Mikor fejéről széllel alácsurdol,
Szakállán szép illatoson aláfolly,
Végre ő szép köntösire,
És mint az harmat az Hermon hegyre
És az szent Sionra leszáll szépen,
Az földet meghinti bőven.*

3. Mert az Úr megáldja az ilyeneket,
És önégiek ad hosszú életet
Kinek határa nem leszen.

Az énekeskönyvben a 3. versszak első két sora az 1. vers befejezése lett; a 2–3. versszak kihagyottak van jelölve: 2–3. – – –. Az összevont versszak:

Imé mily jó és mily nagy gyönyörűség Az atyafiak közt az egyenesség, Ha békével együtt laknak. Mint a balzsamolaj, ők olyanok! Megáldja az Úr az ilyeneket, Nékik ad hosszú életet.

Egy, az ószövetségi zsidósággal szorosan kapcsolatos sajátos kép maradt ki, a szöveget az éneklők így jobban vonatkoztathatják magukra. A mondanivaló megőrződött. Az 1. versszak szótagszámai miatt a 3.-ból oda kerülőket némileg meg kellett rövidíteni, ritmikai okokból szórendi változtatás is van.

Szenci Molnár Albert zsoltárainak a tervezett új magyar református énekeskönyvben is egyértelműen helye lesz. A Generális Konvent Liturgiai Bizottsága ezzel kapcsolatban így foglalt állást: „A 150 genfi zsoltár olyan örökség, amelyet meg kell őrizni”.¹³ A zsoltárszövegek felhasználási módjáról azonban vannak viták. Például Fekete Csaba¹⁴ (és mások) az összes zsoltárverset megtartánák, mondván, hogy a szöveg úgy egységes, és nagy

¹³ *Reformátusok a kegyelem trónusánál. A magyar református istentisztelet megújulásának teológiai alapelvei*, szerk. FEKETE Károly. Bp., Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 2010, 36.

¹⁴ FEKETE CSABA, *i. m.* 227.

magyar hagyománya van. Ugyanakkor például Draskóczy László (és mások) nagyobb számú zsolttár és zsolttárvers elhagyását tartanak kívánatosnak, úgy látják ugyanis, hogy ezeknek egy jelentős része a mai ember megszólítására már nem, vagy csak kevésbé alkalmas, s nem is igen éneklék őket.¹⁵ És vannak köztes vélemények is, a sajátom szintén ilyen. Magam (és mások), mind a 150 zsolttárt bevinnék, a versszakokból viszont hagynánk el, részemről a mai énekeskönyvhöz képest többet is, s esetenként kisebb szövegmódosításokat szintén szükségesnek, elfogadhatónak tartunk. Első versszakot viszont nem kellene kihagyni, ezeket a mai énekeskönyv is mind megtartja. Az általam is pozitívan értékelt mai, 1948-as énekeskönyv, illetve nagyra becsült fő összeállítója, Csomasz Tóth Kálmán lényegében hasonló, „köztes” gyakorlatot követett, amin szerintem (némileg) még tovább lehetne menni. Más kérdés, hogy az ő 1948-as „szövegrevíziójával” nem mindenben értek egyet. Szó- és szólásmagyarzatok mértékkel való csatolását ugyancsak jónak látnám. S nyilván a helyesírás és a filológiai jegyzetek modernizálása is szükséges. Az énekeskönyv szerkezete pedig már egy másik megvitatásra váró kérdés.¹⁶

Ugyanakkor a sajátomtól eltérő véleményeket is el tudok fogadni, s tiszteletben tartok. S azt is el lehet képzelni, hogy a Szenci Molnár-zsolttárok felhasználásának mértékét (és némileg részben a módját) tekintve különböző énekeskönyvek is megjelenhetnek, noha egy lehetőleg általánosan használt énekeskönyv megjelentetésére nyilván törekedni kell.¹⁷

Az e cikkben tárgyalt versösszevonások ügyére visszatérve, számomra a tanulságok a következőképp összegződnek. Ez a megoldás vitatható, néhány s a szöveg tartalma által is támogatott helyen fogadható el. Csomasz Tóth Kálmán versszakösszevonásait, szövegmódosításait nem mindig tartom szerencsésnek, egyes esetekben jobb lenne visszaállítani az eredeti szöveget, vagy másképp módosítani. A szövegösszevonás módszerével csak igen ritkán tanácsos élni, avagy ennek a lehetőségével is számolni (lényegében Csomasz Tóth Kálmán is hasonlóan tett), a versszakösszevonás ténye pedig pontosan feltüntetendő. S természetesen ennek a ritkán alkalmazható módszernek a megítélése is alapvetően attól szintén függ, hogyan viszonyulunk Szenci Molnár zsolttárszövegei esetenkénti módosításának a kérdéséhez.

Végül – ismételten – hangsúlyozzuk, hogy a fentiek egy általánosan, széles körben használt magyar református énekeskönyvre vonatkoznak. Tudományos, irodalmi, speciális egyházi kiadványokban nyilván (teljesen) az eredeti Szenci Molnár-szöveghez kellene ragaszkodni.¹⁸

Az új református énekeskönyvben lévő szövegek kérdését – a zenei szempontokkal együtt, ezekre itt nem tértem ki – még ezután fogják részletesebben megvitatni, kidolgozni.¹⁹ Munkálkodásunk az egyházi szakembereknek, az énekeskönyv-reformhoz is szeretne

---

¹⁵ DRASKÓCZY László, *Leendő Énekeskönyvünk előhírnökei: a Dunamelléki Énekfüzetek*, Kézirat (Bp., 2010. 07. 27), 5.

¹⁶ Ehhez is lásd legutóbb: BÓDISS Tamás, *Énekeink szövegéről és funkcionalitásáról*. Reformátusok Lapja 2010. aug. 15., 5.

¹⁷ A Magyar Református Egyház Énekügyi és Liturgiai Bizottságának Zsolttáros Munkacsoportja vagy Albizottsága (ennek e sorok írója is tagja) 2010. december 29-én Budapesten kibővített ülést tartott. Itt ekkor az a többségi, de nem egyhangú vélemény fogalmazódott meg, hogy a leendő énekeskönyvben Szenci Molnár Albert teljes zsolttárszövege megtartandó, kisebb szövegmódosítások pedig csak ott történjenek, ahol a szöveg ma félreérthető. A zsolttárok ügyének tanulmányozása, meggondolása pedig tovább folyik.

¹⁸ A Szenci Molnár-zsolttárok kritikai kiadására lásd: *Szenci Molnár Albert költői művei*, Sajtó alá rend. STOLL Béla, Bp., Akadémiai Kiadó, 1971. (Régi Magyar Költők Tára. XVII. század, 6.)

¹⁹ Szenci Molnár Albert zsolttárainak, a református (protestáns) egyházi éneklésben, az új énekeskönyvben való szerepéről lásd még pl. CSOMASZ TÓTH Kálmán, *A református gyülekezeti éneklés*. Bp., Magyar Református Egyház, 1950; *Psalterium Ungaricum. Szenci Molnár Albert zsolttárfordításai a genfi zsolttárok dallamaira*. Közreadja BÓLYA József. Bp., Magyar Református Egyház Zsinata, 2003; *Szemponok a magyar református énekeskönyv megújítása tárgyában. Javaslat*. Összeáll. BÓDISS Tamás. Kézirat (2005. február); *Protestáns Téka* 2007/4, 2008/2: 28–36; *Confessio* 2008/2 (rendkívüli szám).

anyagot, segítséget kínálni (ez eleve is egyik célja volt), és a szöveghagyományozódás tanulmányozása s a magyar nyelvtörténet számára is.

Abstract

Összevont zsoltárversszakok a mai magyarországi református énekeskönyvben

A teljes zsoltárkönyv verses átültetését – a genfi, francia dallamokra és elsősorban Ambrosius Lobwasser német szövegét fordítva – magyarul először Szenci Molnár Albert adta ki 1607-ben. Azóta ez az énekegyüttes a magyar protestáns, elsősorban a református éneklés kivételes jelentőségű része lett, s a magyar irodalomban is fontos a szerepe. A 19. és a 20–21. században azonban a Szenci Molnár-féle zsoltárok szövegén – az általánosan használt egyházi népénekeskönyvekben – esetenként kisebb-nagyobb módosításokat tettek, illetve olykor több zsoltárversszakot is kihagytak, vagy nem ajánlottak istentiszteleti éneklésre. Úgy ítélték (ítélik) meg ugyanis, hogy egyes zsoltárok túlságosan részletezők, vagy túl szorosan kötődnek az ószövetségi zsidósághoz, avagy időközben a magyar szöveg egyes szavai, kifejezései avultak el, váltak félreérthetővé. A ma használt, először 1948-ban kiadott és főleg Csomasz Tóth Kálmán által összeállított *Énekeskönyv magyar reformátusok számára* olykor módosított a szövegen, de mind a 150 zsoltárt, a versszakoknak pedig a 74%-át megtartotta. A versszakkihagyásnak viszont nyolc esetben olyan módjával élt, hogy két különböző, rendszerint egymást követő versszakot összevont, miközben azok egyik felét, egyes sorait elhagyta. E cikk ezeket az eseteket vizsgálja meg és értékeli. Úgy látja, hogy egyes esetekben az összevonások elfogadhatók, máskor viszont a tartalom vagy a nyelvi megformáltság szempontjából nem szerencsések. Arról hogy – ha egy általánosan használt magyar református énekeskönyvről is van szó –, Szenci Molnár zsoltárszövegeiből lehet-e kihagyni, és ha igen, mennyit és mit, illetve, hogy a szövegen mikor és milyen módon lehet esetenként változtatni, általában is vita volt és van. Ezt a vitát, gondolkodást pedig a most induló magyar református liturgiai, énekeskönyvi reformmunkálatok külön is aktuálissá teszik. E cikk egy részletkérdés vizsgálatával ehhez a közös gondolkodáshoz is hozzá kíván járulni, s a magyar nyelvtörténetben a szöveghagyományozódás kérdéseinek a vizsgálatához is.